

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-51>

УДК 159.9.072

Сидоренко Т.С., Грисенко Н.В.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

РОЛЬ ВЗАЄМОВІДНОСИН З МАТРІ'Ю В ДИТИНСТВІ У ФОРМУВАННІ СТАВЛЕННЯ ЖІНКИ ДО ВЛАСНОГО МАТЕРИНСТВА

Анотація. Стаття присвячена вивченню такого важливого психологічного феномену як ставлення жінки до материнства. У статті проаналізовані відмінності у ставленні жінок зрілого віку до власного материнства і залежності від їх взаємовідносин з матір'ю в дитинстві. Досліджено основні погляди та теоретичні підходи до розуміння феномену материнства. Розкрито поняття «материнство», його зміст та психологічну сутність, «образ матері» та «материнські відносини». Виокремлені та проаналізовані різні типи материнських відносин. Розкрито структуру образу матері та виділено етапи його формування. Визначено роль материнських відносин у житті зрілої жінки, та вплив цих відносин на сформованість ставлення жінки до власного материнства у зрілому віці. Емпірично досліджено та встановлено відмінності між ставленням жінки до власного материнства у підгрупах із різними їх взаємовідносинами із матір'ю в дитинстві.

Ключові слова: аспекти вивчення материнства, материнство, образ матері, материнське відношення, стилі материнських відносин.

Sidorenko Tatiana, Grisenko Natalia

Oles Honchar Dnipro National University

THE ROLE OF THE RELATIONSHIP WITH THE MOTHER IN CHILDHOOD IN FORMING A WOMAN'S ATTITUDE TOWARDS HER OWN MOTHERHOOD

Summary. The article is devoted to the study of such an important psychological phenomenon as an attitude of women to their own motherhood. It summarizes the study of the problem of motherhood in psychological science in general. The article analyzes the problem of the influence of the relationship with the mother in childhood on the formation of a woman's attitude to her own motherhood in adult age. It illuminates views of foreign and national researchers on the study of this phenomenon, as well as the essence of different areas of research on this phenomenon. Based on the theoretical analysis of the literature on this topic, the concept of "motherhood", its content and psychological essence is studied. Cultural-historical, biological, physiological and psychological aspects to the study of motherhood are singled out. The main content of scientific views on the formation of the phenomenon of motherhood is generalized. The main factors influencing the development of a woman's maternal sphere and the formation of the attitude to one's own motherhood are analyzed and considered. The content of such basic concepts as "mother's image" and "maternal relations" is revealed. The psychological features of the formation of an adequate image of the mother in the theoretical analysis of the ontogenesis of the maternal sphere are analyzed. The article also reveals the dynamics of motherhood in ontogenesis. The types of maternal relations and their role in the life of a mature woman are determined, as well as the influence of these relations on the formation of a woman's attitude to her own motherhood. The influence of different types of relationships between women and their own mothers on the level of formation of their attitude to personal motherhood has been empirically studied. Two groups of women were studied, one group had a positive relationship with their own mother, and the other had a negative one. In the course of the research the differences between different types of maternal relations and the level of formation of a woman's personal attitude to motherhood are singled out.

Keywords: aspects of the study of motherhood, motherhood, the image of the mother, maternal relations, styles of maternal relations.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві вивчення питань стосовно відповідального материнства, виховання дітей, вагітності та мотивів народження дітей є досить актуальними та перспективними у розвитку психологічного знання. Нажаль, в даний час ми перебуваємо в умовах економічної нестабільності, а також кризи інституту сім'ї. Саме через це материнська сфера жінки зазнає значних негативних впливів, що обумовлено як фізіологічними так і психологічними факторами. Одним з основних психологічних факторів може бути страх материнства який пов'язаний з деструктивною поведінкою матері, особистісною незрілістю, дисгармонійними шлюбними відносинами та дис-

гармонійними відносинами у батьківській родині матері. Для жінки материнство є одним з найважливіших етапів її психосоціального становлення. Оскільки одним з фундаментальних факторів становлення зрілої материнської ідентичності є адекватний образ матері, який формується з самого народження, то можна зробити припущення, що ставлення до власного материнства жінка пов'язано передусім із типом взаємовідносин жінки з матір'ю в дитинстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Концепції стосовно вивчення типів материнського відношення представлені у працях таких дослідників як, Р.В. Овчарова, Г.О. Аріна, Е.Б. Айвазян, М.В. Маклакова, Т.В. Баригіна,

О.О. Баранова, М.В. Білокрилова, Е.Г. Силаєва, Е.О. Смирнова, М.В. Соколова та інших. Ставлення до власного материнства пов'язано із рівнем сформованості материнської ідентичності. Аналіз останніх досліджень проблеми материнства дозволяє виокремити здобутки таких зарубіжних науковців як К. Тревартен, Е. Еріксон, К. Хорн, Дж. Боулби, М. Кляйн, А. Фрейд. У дослідженнях материнства, материнської ідентичності та ідентичності в цілому серед вітчизняних дослідників можна виокремити таких науковців як, Г.Г. Філіпова, О.Б. Подобіна, О.Н. Леонтьев, Е.Д. Смірнова, О.В. Нарішкіна, К.В. Коростеліна, Г.С. Шевчук.

Метою статті є дослідження є теоретичний аналіз та емпіричне дослідження особливостей взаємовідносин з матір'ю в дитинстві як фактора формування ставлення жінки до власного материнства.

Виклад основного матеріалу. У психологічній науці поняття материнства визначають як складне явище, яке сформувалося під впливом родинного та соціального середовища, а також від впливу різноманітних генетичних або біологічних чинників. Саме поняття «материнство» визначають як специфічний фізіологічний, психологічний та соціальний стан жінки, який проявляється у період очікування та народження дитини.

Сам феномен материнства дослідники розглядають як певну форму самореалізації жінки яка проявляється у потребі жінки бути матір'ю та у виді специфічної поведінки. Материнство у жінки починає проявлятися у вигляді піклування про дітей, її любові до них та прийняття відповідальності за них.

Для більш детального вивчення феномену материнства Г.Г. Філіпова запропонувала п'ять таких важливих аспектів вивчення даної проблеми як: культурно-історичний (інститут материнства є історично обумовленим та видозміненим під впливом різних епох), біологічний (матір та встановлені нею умови являються організацією та стимульним середовищем для розвитку дитини), фізіологічний та психофізіологічний (вивчення механізмів статевого дозрівання та забезпечення вагітності й народження дитини) і психологічний аспекти вивчення даної проблеми.

Як психосоціальний феномен, материнство прийнято розглядати з двох сторін: як частина особистісної сфери жінки, та як забезпечення умов для розвитку дитини. Так, у дослідженнях В.С. Мухіної цей феномен було розкрито з двох сторін. Вона розглядає феномен материнства як психологічний стан та соціальну відповідальність, як складову частину ментальності жінки та її самосприйняття. На її думку, «материнство – це особливий стан жінки у період вагітності, пологів, годування та виховання дітей» [4]. В нормі, материнство – це почуття любові та відповідальності за свою дитину, це здатність матері до рефлексії на різноманітні фізичні та психічні стани дитини, також, це є здатність до психологічного супроводу та веденню дитини по життю.

Г.Г. Філіпова визначає материнство як частину особистісної сфери жінки, яка має свій онтогенетичний та філогенетичний шляхи розвитку, орієнтованою на вирішення завдань народження та виховання дитини. Також, в її дослідженнях материнство розглядається не лише як умова

для розвитку дитини, але й як особлива материнська мотивовано-потребнісна сфера жінки.

В ході нашого дослідження ми будемо розглядати взаємозв'язок взаємовідносин з матір'ю в дитинстві зі ставленням жінки до власного материнства.

Багато дослідників вважають, що особливості формування ставлення матері до власного материнства та до дитини залежать не тільки від соціокультурного статусу жінки, а й від її особистої психічної історії до та після народження. Як зазначає професор дитячої психології К. Тревартен, компетентна поведінка матері при розумінні та вмінні аналізувати емоційний стан своєї дитини досягає зрілості лише після шляху свого розвитку, який вона проходить у період дитинства та підліткового віку.

Впродовж свого життя дитина має змогу спостерігати та вивчати поведінку оточуючих людей, здебільшого гендерні норми та статеvu поведінку дівчина переймає від своєї матері. Слідкуючи за своєю матір'ю у свідомості дівчини формується певний образ матері, а вже з віком цей образ починає розширюватися охоплюючи при цьому ширше коло ознак, які будуть йому притаманні.

Образ материнства є основою формування адекватного ставлення жінки до власного материнства, а також частиною її образу світу. Умовою формування даного образу є наявність сформованого образу власної матері. Образ власної матері, за дослідженнями О.М. Леонтьєва, С.Д. Смірнова та О.В. Нарішкіна, складається з двох блоків: модального та амодального. Модальний блок включає в себе все що стосується чуттєвого сприйняття, тобто це зорове, слухове, тактильне, нюхове та смакове сприйняття. Амодальний блок є центральним, він включає в себе інтегрований образ своєї матері, тобто це уявлення дитини про неї.

Модальний образ починає формуватися ще до народження дитини (слуховий блок), після народження модальний блок розширюється та починає виділятися амодальний, і вже потім формується окремий образ себе та матері.

Образ матері, як і сам феномен материнства, у дослідженнях Г.Г. Філіпової, починає формуватися з внутрішньоутробного періоду розвитку та продовжується практично впродовж всього життя жінки. Цей етап і є першим, це є перша взаємодія дитини зі своєю матір'ю, цей період є сензитивним для формування базових основ особистості та її відношення до навколишнього світу. Одночасно з цим етапом й відбувається формування образу своєї матері.

Наступним етапом є ігровий етап, він розвивається з 4 до 7 років, тобто в процесі сюжетно-ролевої гри дівчинка «приміряє» на собі різноманітні образи матері, тут відбувається розширення образу своєї матері, та формування образу ідеальної матері, а також образа себе як майбутньої матері.

Третій етап – це етап «наньчання», він починається з 4,5 років і триває до початку статевого дозрівання, найбільш сензитивним віком є від 6 до 9 років. У цей період відбувається формування образу себе як майбутньої матері та формується цілісний образ материнства. Цей етап характеризується наявністю досвіду взаємодії з немовлятами у дитячому віці, в результаті чого й з'являється інтерес та позитивне ставлення до дітей.

Четвертий етап – етап диференціації мотиваційних основ статевої та батьківської сфер поведінки, це відбувається у підлітковий період та період юності (12, 17 років). Тут формується образ себе як майбутньої матері, формуються ідеальні якості даного образу, та розширення образу материнства, дівчина «примірює» на себе образ матері в умовах реального усвідомлення себе як майбутньої матері.

П'ятий етап – етап реальної взаємодії з власною дитиною, це відбувається у період юності та зрілості. Тут вже жінка втілює образ материнства у ролі матері, проявляється у догляді за немовлям.

Шостий етап, завершальний – період виховання дитини до встановлення стійкої дитячо-батьківського зв'язку. Відбувається корекція материнського аспекту образу Я, проявляється у вихованні за дитиною та через піклування про неї [9].

Таким чином, образ матері формується протягом усього життя, у вихованні дитини мати орієнтується на набутий образ матері, та корегує свою поведінку згідно з цим образом. Саме тому для успішного розвитку особистісного ставлення жінки до материнства слід звертати увагу на ті фактори, що чинять вплив на формування образу матері з самого дитинства. У якості структурних одиниць образу материнства виділяють образ власної матері, образ ідеальної матері та образ себе як майбутньої матері. Основою даного образу являються здорові та адекватні відносини з власною матір'ю. А отже, наявність теплих стосунків з власною матір'ю є дуже важливим фактором формування ставлення жінки до власного материнства.

Материнське ставлення – це складна системно організована якість поведінки матері, яка є результатом взаємодії різних мотиваційних відносин. Тобто це сукупність раніше сформованих у матері установок та ціннісних орієнтацій по відношенню до дитини, де вона виступає як самоцінність або ж відношення до неї займає незначне та підлегле значення у ієрархії мотивів жінки. До материнського ставлення також відносять особливості структури особистості матері або її окремих рис характеру, які опосередковують прояв тих чи інших установок та орієнтацій, наприклад раціоналізм, егоїстичність або навпаки, емпатійність, сугестивність та інше.

На основі задоволеності матері собою то своєю дитиною Г.Г. Філіппова виділила п'ять стилів взаємовідношення: адекватний, тривожний, емоційно віддалений, амбівалентний та афективно-відштовхуючий.

Адекватний стиль взаємодії включав в себе адекватний стиль емоційного супроводження, відношення до дитини як до суб'єкту, орієнтацію на себе та стан дитини, висока, сформована рано материнська компетентність та задоволеність материнством в цілому.

Тривожний стиль характеризується посилюючим або слабо засуджуючим емоційним супроводженням, орієнтацією на думку оточуючих, посиленою увагою до негативної поведінки власної дитини та свого стану, у такому типі компетентність з'являється пізніше, проявляється невпевненість у собі, незадоволеність собою та іншими, переживання за розвиток дитини.

Емоційно-віддалений стиль – ігноруючий стиль емоційного супроводження, відношення до дитини як до об'єкту, орієнтований на привчання до режиму, на знання стосовно розвитку дитини та на думки інших, материнська компетентність формується пізно, з'являються претензії до особливостей поведінки дитини, незадоволеність умовами, відношенням інших, недостатньою кількістю часу на власні потреби та необхідністю віддавати всі сили дитині.

Амбівалентний стиль – нестійкий, з різкою конфронтацією цінностей дитини та людей які втручаються у виховання, з протилежними тенденціями емоційного супроводження негативних та позитивних станів дитини, нерівномірна компетентність до різних проявів дитини, виникнення конфлікту між своїми станами та необхідністю підкорятися думці інших, недостатня суб'єктивізація дитини, незадоволеність собою, відношенням інших до дитини та себе, осудження себе паралельно з виправданням.

Афективно-відштовхуючий – цінність дитини або низька, або взагалі відсутня, стиль емоційного супроводу поєднує в собі ігнорування та засудження, може доходити навіть до агресії, низька компетентність та низький рівень задоволення потреб дитини.

Зважаючи на вище сказане, можна зробити висновок, що різноманітні типи материнських відносин та саме відношення матері до дівчини може по-різному впливати на її розвиток, та в подальшому житті на рівень сформованості ставлення до власного материнства жінки, адже в першу чергу вона аналізує поведінку своєї матері та на її ставлення до неї, через що й формується зачатки материнського образу.

Для емпіричного дослідження ролі взаємовідносин з матір'ю в дитинстві у формуванні ставлення жінки до власного материнства були опитані жінки з дітьми у віці від 25 до 42 років з дітьми молодшого шкільного віку, загальна кількість респондентів – 44 особи.

Для дослідження взаємовідносин жінки з матір'ю в дитинстві ми використали тест Сакса-Леві «Методика незакінчених речень (Метод SSCT)». У даній методиці ми аналізували шкалу «ставлення до матері», в ході чого отримали такі результати: 59% опитуваних мали гарні відносини зі своєю матір'ю, респонденти, при опису матері та своїх відносин з нею здебільшого апелювали такими позитивними поняттями як: «найкраща», «спорідненні душі», «найліпша подруга», «чудова», «відповідальна», «працьовита», та тому подібне. 41% респондентів описували свої взаємовідносини з матір'ю надаючи більше негативно забарвлених відповідей ніж позитивних, наприклад характеризували свою матір як «егоїстка», «жорстка», «несправедлива», «байдужа» та інше. Таким чином, за цими даними вибірка жінок для подальшого дослідження була розділена на дві підгрупи: група жінок з позитивними відносинами з власною матір'ю та група жінок з негативними взаємовідносинами з матір'ю.

Для дослідження рівня сформованості ставлення до власного материнства ми обрали методiku «Опитувальник материнського ставлення» (ОМС) В.В. Волкової. Згідно з одержаними даними 70% респондентів мають амбівалентне став-

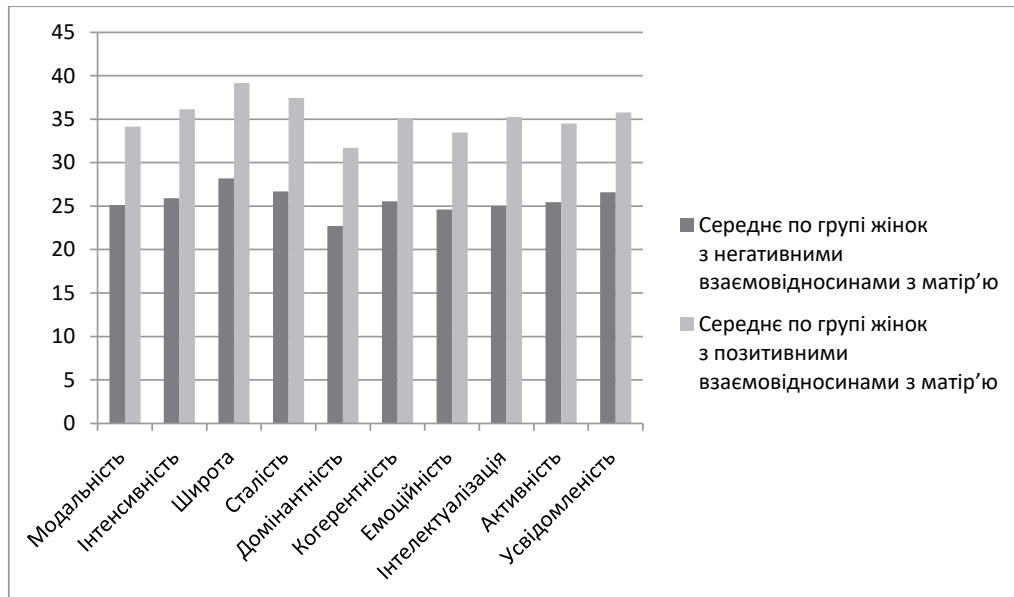

Рис. 1. Порівняльна характеристика ставлення жінок до власного материнства у підгрупах із різними взаємовідносинами із матір'ю

лення до материнства, а 30% респондентів мають позитивне ставлення до материнства, при якому вони мають чітке усвідомлення ролі матері та високий ступінь відповідальності за свою дитину, внутрішню зв'язаність гармонійність та цілісність всієї системи ставлень до материнства. Слід зазначити, що серед респондентів нашої вибірки не було жінок з негативним ставленням до дитини, всі отримані данні показали що у жінок переважає позитивне ставлення до дитини, але ступінь вираженості та стабільності їхнього відношення відрізнялися. Для більш детального аналізу данні зображені у виді діаграми (див. рис. 1).

Отже, виходячи з отриманих даних можна сказати, що показники ставлення жінок до власного материнства обох груп знаходяться у межах позитивного відношення, але в групі жінок де взаємовідносини з матір'ю були позитивними переважають показники позитивного ставлення до власного материнства, зокрема найбільші відмінності можна спостерігати за рівнем широти та сталості ставлення до власної дитини, який значно вищий ніж у жінок другої групи.

Для встановлення відмінностей між рівнем сформованості ставлення до материнства у двох групах жінок ми використали такий метод математико-статистичної обробки даних як U-критерій Манна-Уїтні. Ми аналізували та порівнювали всі показники ставлення до власного материнства у підгрупах жінок з позитивними та негативними відносинами із власною матір'ю у дитинстві, а саме «модальність», «інтенсивність», «широта», «сталість», «домінантність», «когерентність», «емоційність», «інтелектуалізація», «активність», «усвідомленість». За результатами математико-статистичного аналізу, які представлені в табл. 1, можна побачити відмінності між усіма шкалами у підгрупах жінок з різними відносинами із власною матір'ю.

Як можна побачити із табл. 1, найбільш значущим показником відмінностей виявився показник по шкалі «модальність» (U Манна-Уїтні – 56,5), це свідчить про те, що у групі з позитивними відношенням до власної матері жінки мають високий показник по рівню сформованості свого ставлення до власного материнства, а у групі де відносини з матір'ю є негативними, рівень сфор-

Таблиця 1

Показник відмінностей ставлення до власного материнства у жінок

Показники ставлення до власного материнства	Середнє по групі жінок з негативними взаємовідносинами з матір'ю	Середнє по групі жінок з позитивними взаємовідносинами з матір'ю	Показник критерію U Манна-Уїтні	P – рівень значущості
Модальність	25,14	34,13	56,5	0,01
Інтенсивність	25,91	36,13	87	0,01
Широта	28,18	39,16	99	0,01
Сталість	26,68	37,44	89	0,01
Домінантність	22,73	31,69	118	0,01
Когерентність	25,55	35,09	114	0,01
Емоційність	24,59	33,47	76	0,01
Інтелектуалізація	25	35,25	99	0,01
Активність	25,45	34,5	113	0,01
Усвідомленість	26,59	35,78	119,5	0,01

мованості ставлення до власного материнства має середні показники вираженості. Виходячи з отриманих даних статистичного аналізу можна стверджувати, що жінки, які мають позитивні показники ставлення до своєї матері в дитинстві мають більш позитивне ставлення і до власного материнства. Такі жінки, зазвичай мають внутрішню зв'язаність, гармонійність та цілісність всієї системи ставлень особистості матері. Жінкам властиво позитивне ставлення до власної дитини, що характеризується високим рівнем емоційного зв'язку та високим рівнем активності по відношенню до неї, тобто матір володіє внутрішнім потенціалом та активність стосовно вирішення питань при вихованні та розвитку дитини. У них пріоритет материнської сфери життя займає домінуючу позицію над усіма іншими сферами існуючими у її житті. Також можна сказати, що у таких жінок високий рівень стабільності ставлень до дитини, вони мають високий рівень усвідомленості своєї ролі матері та високий ступень відповідальності за життя дитини. Що стосується жінок з негативним ставленням до своєї матері, то

здебільшого вони мають середні показники рівня сформованості ставлення до власного материнства. При цьому вони мають позитивне ставлення до власної дитини, але його сила та виразність буде меншою ніж у жінок з високим рівнем сформованості ставлення до материнства. Материнство у цих жінок не займає провідної позиції порівняно з іншими сферами її життя.

Висновки. Материнство – це є соціокультурний феномен, певна форма самореалізації жінки яка проявляється у потребі жінки бути матір'ю але у виді специфічної поведінки. Материнство у жінки починає проявлятися у вигляді піклування про дітей, її любові до них та прийняття відповідальності за них. Також, можна зазначити, що материнство визначає унікальну ситуацію розвитку самосвідомості жінки, яка стає етапом переосмислення батьківської позиції з власного дитячого досвіду, періодом інтеграції образу матері і дитини. А отже, як було виявлено у дослідженні, однією з важливих умов формування адекватного ставлення жінки до власного материнства є наявність теплих та підтримуючих стосунків з власною матір'ю.

Список літератури:

1. Аверіна К.С. Сучасна криза ідентичності: активність особистості чи шлях до сингулярності / за голов. ред. Д.В. Яковлева; відпов. секретар І.В. Шамша. *Національний університет "Одеська юридична академія". Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал.* Одеса, 2017. Вип. 15. С. 3–5.
2. Борисова А.Е. Эмоциональное восприятие матери себя как женщины и ее отношение к своему ребенку. *Вестник СВФУ.* 2011. № 1. С. 102–104.
3. Колесова А.К., Колб А.Л. Материнство и проблемы самоидентичности женщины. Историко-педагогический аспект. *Современные проблемы науки и образования.* 2015. № 4. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=21112> (дата звернення: 04.11.2020).
4. Мухина В.С. Проблема материнства и ментальности женщин в местах лишения свободы. *Развитие личности.* 2003. № 1. С. 141–154.
5. Овчарова Р.В. Психологическое сопровождение родительства. Москва: Издательство Института психотерапии, 2003. 319 с.
6. Перун М.Б. Типологія материнської ідентичності жінок на ранньому етапі материнства: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.01. Львів, 2016. 249 с.
7. Стернійчук М.Ю., Литвиненко С.О. Психологічні особливості впливу батьківських фігур на становлення ідентичності жінки. *Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць РДГУ.* 2014. № 3. С. 147–149.
8. Филиппова Г.Г. Материнство и основные аспекты его исследования в психологии. *Вопросы психологии.* 2001. № 2. С. 22–36.
9. Филиппова Г.Г. Психология материнства: учеб. пособие. Москва: Издательство Института психотерапии, 2002. 240 с.
10. Шевчук Г.С. Материнська ідентичність у структурі Я-концепції жінки. *Проблеми сучасної психології.* 2010. № 9. С. 765–777.

References:

1. Averina K.S. (2017). Suchasna kryza identychnosti: aktyvnist osobystosti chy shliakh do synhuliarnosti [The current identity crisis: the activity of the individual or the path to the singularity]. *Natsionalnyi universytet "Odeska yurydychna akademiia". Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii: Naukovo-praktychnyi zhurnal,* vol. 15, pp. 3–5.
2. Borisova A.E. (2011). Emotsional'noye vospriyatiye materi sebya kak zhenshchiny i yeye otnosheniye k svoemu rebenku [A mother's emotional perception of herself as a woman and her relationship to her child]. *Vestnik SVFU,* vol. 3, pp. 102–104.
3. Kolesova A.K., Kolb A.L. (2015). Materinstvo i problemy samoidentichnosti zhenshchiny [Motherhood and problems of self-identity of women]. *Istoriko-pedagogicheskiy aspekt. Sovremenniyе problemi nauki i obrazovaniya* (electronic journal), vol. 3. Available at: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=21112> (accessed 4 November 2020).
4. Mukhina V.S. (2003). Problema materinstva i mental'nosti zhenshchin v mestakh lisheniya svobody [The problem of motherhood and the mentality of women in prisons]. *Razvitiye lichnosti,* vol. 1, pp. 141–154.
5. Ovcharova R.V. (2003). Psikhologicheskoye soprovozhdeniye roditel'stva [Psychological support of parenting]. Moscow: Izdatel'stvo Instituta psikhoterapii. (in Russian)
6. Perun M.B. (2016). Tipolohiia materynskoi identychnosti zhinok na rannomu etapi materynstva [Typology of maternal identity of women in the early stages of motherhood] (PhD Thesis), Lviv.
7. Sterniichuk M.Yu., Lytyvnenko S.O. (2014). Psykholohichni osoblyvosti vplyvu batkivskykh fihur na stanovlenniia identychnosti zhinky [Psychological features of the influence of parental figures on the formation of a woman's identity]. *Psykholohiia: realnist i perspektyvy. Zbirnyk naukovykh prats RDHU,* vol. 3, pp. 147–149.
8. Filippova G.G. (2001). Materinstvo i osnovnyye aspekty yego issledovaniya v psikhologii [Maternity and the main aspects of its research in psychology]. *Voprosy psikhologii,* vol. 2, pp. 22–36.
9. Filippova G.G. (2002). Psikhologiya materinstva [Psychology of motherhood]. Moscow: Izdatel'stvo Instituta psikhoterapii. (in Russian)
10. Shevchuk H.S. (2010). Materynska identychnist u strukturi Ya-kontseptsii zhinky [Maternal identity in the structure of the self-concept of a woman]. *Problemy suchasnoi psykholohii,* vol. 9, pp. 765–777.